

УДК 336.011

В.О. Гнеушевааспірант
Класичний приватний університет**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗПОДІЛУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ
У СЕКТОРІ ДОМОГОСПОДАРСТВ У РОЗВИНЕНИХ
КРАЇНАХ СВІТУ ТА В УКРАЇНІ**

У статті проаналізовано показники, які характеризують рівень забезпеченості домогосподарств в Україні фінансовими ресурсами порівняно з розвинутими країнами світу. Показано особливості формування фінансових ресурсів вітчизняних домогосподарств.

Ключові слова: домогосподарство, фінансові ресурси, заробітна плата, оподаткування, споживчий кошук.

I. Вступ

В Україні розподіл фінансових ресурсів з метою підвищення фінансової стійкості домогосподарств – завдання першорядної важливості, вирішення якого призведе до підвищення рівня та якості життя, подолання надмірної соціально-економічної диференціації і бідності, збільшення масштабів та поліпшення структури зайнятості, розвитку соціальної інфраструктури, створення ефективно системи соціального забезпечення й пенсійного страхування.

Ринкові перетворення посилюють залежність економічної системи від фінансового добробуту домашніх господарств, тому в розвинутих країнах світу застосовується ефективна політика залучення фінансових ресурсів у сектор домашніх господарств, яка орієнтована на формування їх багатства.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити тенденції розподілу фінансових ресурсів у секторі домогосподарств в Україні порівняно з розвинутими країнами світу з метою подолання існуючого розриву між ними.

III. Результати

Негативні зміни в економіці України, зумовлені політичною нестабільністю та світовою фінансовою кризою, призвели до зменшення добробуту населення. Виникла

проблема узгодження економіки добробуту населення з економікою реального сектору, яка виражена в обмеженому розподілі фінансових ресурсів у сектор домогосподарств.

Головним джерелом формування фінансових ресурсів є заробітна плата. В українському суспільстві більше ніж половина населення отримує дохід на одного члена сім'ї, менший від прожиткового мінімуму. Це пов'язано з тим, що рівень заробітної плати в нашій країні визначається належністю до певної сфери економічної діяльності, а не формується під впливом загальноновизначених світовою практикою чинників, якими є кількість, якість і результати праці.

У 2000 р., з прийняттям Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", було визначено поняття мінімальної заробітної плати як однієї з основних державних соціальних гарантій, яка регулюється з урахуванням рівня економічного розвитку, продуктивності праці, середньої заробітної плати та величини прожиткового мінімуму.

Значення мінімальної заробітної плати є дуже високим, оскільки саме вона виконує відтворювальну функцію і тим самим – функцію заохочення до продуктивної зайнятості (до праці) (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка мінімальної заробітної плати та продуктивності праці

Роки	Мінімальна заробітна плата, грн/особу	Продуктивність праці, тис. грн/особу
2000	90	8,43
2001	118	10,22
2002	165	11,24
2003	205	13,26
2004	237	17,00
2005	332	21,35
2006	400	26,25
2007	460	34,1
2008	605	45,14
2009	744	11,69
2010	922	53,32

Більшість країн світу концентрують всі свої зусилля на підвищенні продуктивності праці за рахунок підвищення мінімальної заробітної плати і тим самим подолання тенденції до нерівномірного розподілу доходів.

Як видно з табл. 1, за останні п'ять років в Україні відбувалося підвищення мінімальної заробітної плати, яка, у свою чергу, стимулювала зростання продуктивності праці. Однак у 2009 р. спостерігалось зменшення продуктивності праці порівняно з попереднім роком на 33,45 тис. грн, або на 26%, що було зумовлено скороченням працюючого населення в кризовий період.

Орієнтиром для формування заробітної плати в більшості розвинутих країн світу є споживчі ціни та мінімальні потреби в товарах і послугах першої необхідності, достатніх для відтворення здатності до праці. Як правило, у розвинутих країнах світу, мінімальний рівень заробітної плати визначається у результаті переговорів між роботодавцями та працівниками або профспілками переважно на секторальному рівні.

Як видно з рис. 1, оплата праці українців перебуває на одному з найнижчих рівнів серед країн Європи.

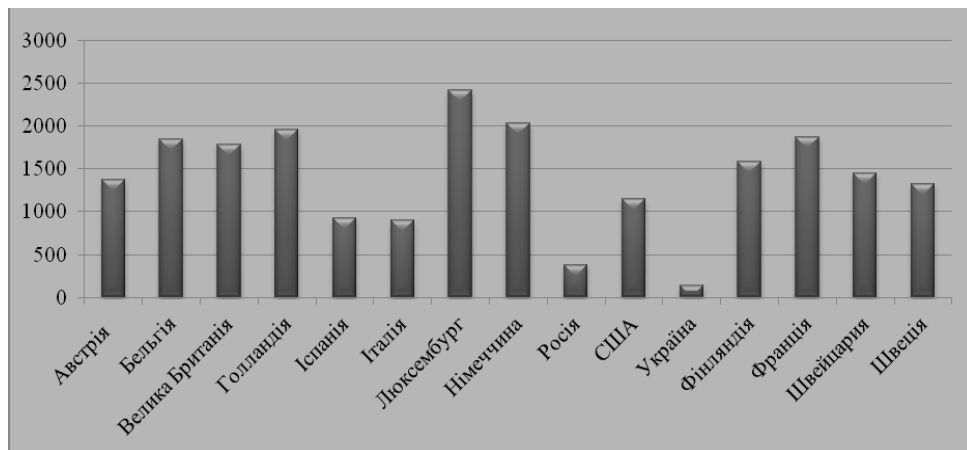

Рис. 1. Мінімальна заробітна плата країн світу

У багатьох країнах світу розмір мінімальної заробітної плати є вищим, ніж прожитковий мінімум, а її оподаткування здійснюється за пільговими ставками. Тим самим забезпечується виконання мінімальною заробітною платою як відтворювальної, так і стимулювальної функцій [1, с. 1].

В Україні мінімальна заробітна плата не виконує стимулювальної функції, а навпаки, є чинником безробіття та зовнішньої трудової міграції. Що стосується відтворювальної функції, то вона забезпечує в країні рівень фізіологічного виживання.

Основними спонукаючими чинниками до міграції українського населення є підвищення рівня їхнього життя і перспективи підвищення заробітної плати. У 2010 р. середня заробітна плата мігрантів за кордоном становила 920 дол. США, що було майже втричі вище, ніж середня заробітна плата в Україні – 329 дол. США.

На сьогодні у розвинутих країнах світу заробітна плата виплачується готівкою або шляхом перерахування в пенсійний фонд. Особливе значення має ефективне преміювання, надбавки, премії, бонуси, що виплачуються як щомісяця, так і кожне півріччя, виплати на соціальні потреби: утримання родини, оплата проїзду на роботу, квартплата, медичне обслуговування, соціальне страхування.

Однією з проблем, яка постає перед домогосподарствами України, є недосконалість системи оподаткування.

Податкова система України спричинила кризові явища у механізмі розподілу фінансових ресурсів мільйонів громадян на користь держави.

У світовій практиці більшість держав використовують прогресивну шкалу оподаткування, оскільки саме вона як інструмент перерозподілу великих доходів на користь бідних громадян слугує встановленню соціальної справедливості у суспільстві.

В основі податку у розвинутих країнах світу (США, Франція, Німеччина, Великобританія) лежить єдиний принцип – платоспроможність. В іноземних державах зовсім інший підхід до платників податків на доходи фізичних осіб, який спрямований, у першу чергу, на забезпечення фінансовими ресурсами домогосподарств, а вже потім уряд у [1, с. 2].

Оподаткування доходів фізичних осіб у нашій країні здійснюється за прогресивною шкалою податкових ставок. Треба зауважити, що зараз органами влади декларується прогрес у системі оподаткування, але соціальне значення прогресивної шкали з метою розподілу податкового навантаження між верствами населення є абсолютно недостатнім для вирішення соціальної рівноваги в країні.

В Україні з 2011 р. діє базова ставка розміром 15% для доходів, які за місяць не перевищують десяти мінімальних заробітних плат та 17% – для доходів понад десять мінімальних заробітних плат.

Водночас пропонується внести зміни до Податкового кодексу України, згідно з якими запровадити нову прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб із ставками в розмірах 10%, 17%, 20% та 30%, які застосовуватимуться до загального місячного оподаткованого доходу залежно від його розміру.

Але в сучасних умовах, з огляду на те, що середня заробітна плата по Україні на сьогодні становить 3074 грн, зменшення ставки оподаткування з 15% до 10%, призведе до того, що переважна більшість платників підпаде під оподаткування за цією ставкою, а це десь приблизно 80% платників податку. Внаслідок цього місцеві бюджети зазнають значних втрат.

У свою чергу, збільшення ставки оподаткування з 17% до 20 та 30% призведе до тінізації заробітної плати, що негативно вплине на рівень сплати податку на доходи фізичних осіб у зв'язку із зацікавленістю платників податків до приховування реальних доходів [2].

Аналізуючи частку податку з доходів фізичних осіб у структурі доходів населення, можна сказати, що в 2005 р. вона становила 4,5%, у 2006 р. – 4,8%, у 2007 р. – 5,6%. Ці поступові зміни відбувалися через часткове зростання за цей період заробітних плат, а також внаслідок невеликого зростання кількості працюючих. У 2009 р. частка податку у доходах почала зменшуватися і становила 4,9%, а в 2010 р. – 4,6%, що зумовлено початком фінансово-економічної кризи, а саме зменшенням реальних доходів населення, зростанням рівня безробіття, а також скороченням податкових надходжень до бюджету України (табл. 2).

Таблиця 2

Статистичні дані щодо сплати податку з доходів фізичних осіб [2]

Показники	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Надходження податку з доходів фізичних осіб, млн грн	17 325	22 791	34 782	45 895	44 485	51 029
Доходи населення, млн грн	381 404	472 061	623 289	845 641	894 286	1 101 175
Ставка податку з доходів фізичних осіб, %	13	13	15	15	15	15

У багатьох розвинутих країнах світу застосовуються прогресивні ставки, які ґрунтуються на статистичних дослідженнях, виходячи з розмірів середньодушових доходів домогосподарств. Протягом багатьох років у цих країнах законодавчо закріплена практика сімейного оподаткування – реалізація принципу соціальної справедливості.

В Україні прогрес в оподаткуванні доходів населення має забезпечити найбільший пільговий режим оподаткування для населення середнього класу, формування якого в сучасних умовах має велике значення для соціально-політичної стабільності в суспільстві та економічного піднесення й розвитку країни.

Податок на доходи фізичних осіб в Україні є одним з найбільш проблемних: основне фіскальне навантаження несуть найбідніші, тоді як заможні громадяни через безкарне приховування доходів сплачують суто символічні суми, у більшості ж економічно розвинутих країн світу (Австралія, Канада, США, Великобританія) громадяни із високими заробітними платами звільняються від прибуткового податку, натомість основний тягар наповнення бюджету лягає на заможні верстви населення, для яких встановлена прогресивна шкала оподаткування.

Для додаткового забезпечення українських домогосподарств фінансовими ресурсами необхідним є забезпечення соціально-економічної справедливості податкової по-

літики. Доцільним буде застосування такого досвіду зарубіжних країн, як врахування сімейного стану, кількості працюючих у сім'ї, наявність дітей та утриманців тощо.

Забезпечення простого і розширеного відтворення домогосподарства необхідними фінансовими ресурсами має здійснюватись через соціальні трансферти від держави.

Соціальна допомога населенню є основним елементом політики держави у сфері боротьби з бідністю. Діюча в Україні система державної соціальної допомоги представлена цілим рядом виплат, які спрямовані на підтримку найменш забезпечених груп населення шляхом гарантування їм доходів, не нижчих за прожитковий мінімум. Механізм перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою ряду важелів державного втручання (податкової, цінової політики тощо) дає змогу домогосподарствам отримувати такі доходи, як пенсії, стипендії та інші форми соціальних виплат.

В Україні у переважній більшості соціальні виплати фінансуються з фондів державного соціального страхування, джерелами формування яких є обов'язкові платежі робітників і роботодавців [3].

Одним із показників ефективності розподілу фінансових ресурсів домогосподарств є розподіл через мінімальний споживчий кошук. Споживчий кошук в усіх країнах світу ділиться на кілька частин. До першої частини входять продукти харчування, до другої –

непродовольчі товари, такі як одяг, білизна, ліки, а до третьої – послуги, транспортні витрати, відвідування кінотеатрів тощо.

Кожна країна визначає на державному рівні склад споживчого кошика та його ціну, яка залежить від рівня життя. Розрахунки проводяться за державними фіксованими найменшими цінами. Чим вище економічний статус країни, тим більше включається найменувань у кошик.

Відсотковий розподіл кошика за частинами також різний для країн світу. В Америці більший відсоток кошика віддається продуктам, а в Німеччині – на соціальні послуги. Є предмети, які не включаються до споживчого кошика, до них належать: делікатесні продукти, алкогольні напої, предмети розкоші.

В Україні, на жаль, основне призначення споживчого кошика полягає зовсім не в стимулюванні інвестиційної активності домогосподарств, а в наповненні бюджету країни. Якщо проаналізувати вміст споживчого кошику за його вартістю, то можна побачити, що наявний рівень прожиткового мінімуму не дає змоги людині забезпечити себе. За дуже скромними підрахунками, загальна річна вартість затвердженого Кабінетом Міністрів України мінімального продуктового набору становить близько 8500 грн, а на всі інші потреби особі з мінімальною заробітною платою залишається лише близько 3000 грн. Як бачимо, не зовсім зрозуміло, як розподілити 3000 грн на 12 місяців так, щоб можна було сплачувати за житлово-комунальні послуги, користуватись транспортом, купувати одяг і взуття, не говорячи вже про задоволення елементарних соціокультурних потреб.

Головні відмінності фінансів вітчизняних домогосподарств від домогосподарств розвинутих країн світу полягають у такому:

- значна питома вага витрат на споживання товарів і послуг (82%), тоді як у розвинутих країнах вони, як правило, не перевищують 25–30%;
- значно меншу питому вагу займають податки, тоді як за кордоном вони можуть сягати половини отриманих доходів;
- майже ніякого значення не мають доходи від власності, хоча в розвинутих країнах це є інструментом додаткового забезпечення домогосподарств.

Під впливом глобалізаційних процесів, формуються певні особливості фінансових ресурсів домогосподарств України:

- трансферти заробітчанин, формування доходів прикордонними домогосподарствами за рахунок заробітків у сусідніх державах (особливо актуальним це є для західних областей, тому що існують можливості отримання доходів у більш розвинутих країнах-сусідах);

- отримання споживчих кредитів, особливо на купівлю товарів тривалого користування, а також майже всі іпотечні кредити за рахунок коштів, залучених від іноземних банківських установ або на світових фінансових ринках;
- соціальні витрати, які займають значну питому вагу у витратах держбюджету, частково фінансуються за рахунок коштів, залучених на зовнішніх фінансових ринках;
- витрати на придбання товарів і послуг займають переважну питому вагу, а значна кількість товарів легкої промисловості, окремі групи продуктів харчування й переважна більшість товарів довгострокового користування завозяться з-за кордону, що створює додатковий тиск на економіку у вигляді перевищення імпорту над експортом;
- формування значної частини фінансових ресурсів за рахунок доходів неофіційного сектора в економіці;
- неврахування у складі фінансових ресурсів домогосподарств неспостережених доходів.

Сьогодні Україна дуже відстає від більшості європейських країн світу за рівнем багатьох показників економічного розвитку.

У світовій практиці економічне зростання визначається і вимірюється такими основними показниками економічної ефективності, як валовий національний дохід і валовий внутрішній продукт.

Валовий національний дохід дає уявлення про кількість вироблених товарів і послуг, що припадають у середньому на одного жителя держави, або, іншими словами, про те, скільки отримав би кожен житель країни, якщо б весь річний національний дохід був розподілений між усіма громадянами країни порівну.

Важливість валового національного доходу полягає в тому, що він є основою ресурсної частини рахунку вторинного розподілу доходів, а також відображає всі первинні доходи.

Валовий внутрішній продукт – це один з ключових кількісних показників економічного розвитку, дуже часто розглядається як показник рівня життя населення, його добробуту.

У методології Світового банку, який щорічно розраховує показники національного доходу на душу населення в країнах світу, всі держави і території класифікуються за трьома категоріями: країни з високим рівнем доходу на душу населення (від 12 276 дол. США і вище); країни із середнім рівнем доходу на душу населення (від 3976 до 12 275 дол. США); країни з низьким рівнем доходу на душу населення (від 1005 дол. США і нижче) (табл. 3).

Таблиця 3

Показники економічного розвитку країн світу [4]

Показники економічного розвитку країн світу	Великобританія	Китай	Німеччина	Росія	США	Франція	Україна	Японія
Валовий національний дохід (ВНД) (трлн, у дол. США)	2,27	10,22	3,1	2,72	14,6	2,2	0,304	4,4
Валовий внутрішній продукт (ВВП) (трлн, у дол. США)	2,25	5,93	3,28	1,48	14,6	2,56	0,138	5,46
Кількість населення країни (млн осіб)	62,22	1338,3	81,70	141,75	309,05	64,87	45,87	127,45
Дохід на душу населення (у дол. США)	36 410	7640	37 950	19 190	47 360	34 440	6620	34 640

У табл. 3 доходи на душу населення порівнюють відношенню всіх доходів, отриманих усіма домашніми господарствами країни і виражених в грошовому еквіваленті, до чисельності населення країни.

Не важко визначити значення проблеми рівня та якості життя в нашій державі порівняно з країнами Європи та світу. Як видно з

табл. 4, в Україні дохід на душу населення значно менший, ніж у сусідніх розвинутих країнах.

Розрив у доходах на душу населення між Україною та ЄС залишається істотним, що ставить Україну у нижню частину списку європейських країн за рівнем економічного розвитку [4].

Таблиця 4

Динаміка ВВП на душу населення

Роки	ВВП у фактичних цінах, млн грн	ВВП на душу населення, грн
2006	544 153	11 630
2007	720 731	15 496
2008	948 056	20 495
2009	913 345	19 832
2010	1 082 569	23 600

Низький ВВП на душу населення дає вагому підставу вважати, що перед країною постає дуже важлива проблема, пов'язана з підвищенням рівня життя.

IV. Висновки

Отже, показники рівня та якості життя населення України підтверджують, що заходи, які держава вживає для поліпшення життя (підвищення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму тощо), є недостатніми.

Основою для економічного зростання рівня життя населення України, з боку держави, є підвищення доходів населення через оцінювання матеріального стану різних груп населення, різних сімей і розподіл між ними фінансових ресурсів.

У розвинутих країнах світу соціальний захист домогосподарств та його фінансове забезпечення відбувається завдяки ефективному перерозподілу фінансових ресурсів з боку держави, для зменшення нерівності у їх розподілі та зменшення рівня бідності.

Розглянутий досвід деяких країн свідчить, що через розвиток фінансового стану домогосподарств і поліпшення їх фінансових зв'язків з різними сегментами фінансових інститутів відкривається перспектива економічної стабільності країни.

Список використаної літератури

1. Герасименко П. Мінімальна зарплата: світові стандарти і українські реалії / П. Герасименко // Вісті України. – 2011. – С. 2.
2. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] // ПСОУ "Insurance Online". – 2010. – № 32. – С. 1–8. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00284.pdf>.
4. Статистичні данні валового внутрішнього продукту [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2013.

Гнеушева В.А. Тенденции распределения финансовых ресурсов в секторе домохозяйств в развитых странах мира и в Украине

В статье проанализированы показатели, которые характеризуют уровень обеспеченности домохозяйств в Украине финансовыми ресурсами по сравнению с развитыми странами мира. Показаны особенности формирования финансовых ресурсов отечественных домохозяйств.

Ключевые слова: домохозяйство, финансовые ресурсы, заработная плата, налогообложение, потребительская корзина.

Hnyeusheva V. Tendencies of allocation of financial resources in the sector of households in the developed countries of the world and in Ukraine

The article analyzes parameters that describe the provision level of the households in Ukraine with financial resources in comparison with developed countries. Also it describes specific features of formation of the domestic households financial resources.

Key words: *household, financial resources, wages, taxation, consumer basket.*